

KOŘENSKÝ, J — HOFFMANNOVÁ, J — JAKLOVÁ, A — MULLEROVÁ, O Komplexní analýza komunikačního procesu a textu. Skripta České Budějovice 1987

KRČMOVÁ, M K sociolingvistické interpretaci spontánního mluveného projevu In Dynamické tendencie v jazykovej komunikácii Red J Horecký Bratislava, JÚLŠ SAV 1990,

KRAJČOVIČ, R Vývin slovenského jazyka a dialektológia Bratislava, SPN 1988 343 s 92—100

LAMSER, V Komunikace a společnost Praha, Academia 1969 300 s

MULLEROVÁ, O — HOFFMANNOVÁ, J — SCHNEIDEROVÁ, E Mluvená čeština v autentických textech Jinočany H&H 1992 236 s

NEBESKÁ, I Některé psycholingvistické přístupy k textu Slovo a slovesnost, 43, 1982, s 221—229

NEBESKÁ, I Úvod do psycholingvistiky Praha, H&H 1992 127 s

SLANČOVÁ, D — SOKOLOVÁ, M Slovenčina v súčasnej komunikácii Projekt Jazykovedný časopis, 40, 1989, s 105—110

SLANČOVÁ, D — SOKOLOVÁ, M The norm of spoken communication in East Slovakia Slovo a slovesnost, 54, 1993, s 220—224

Tematické postupnosti v spontánnom monológu v skupine

Jana Kesselová

Pedagogická fakulta UPJŠ, Prešov

Náhľady na to, či dialógu možno pripísať status textu, sa v teórii textu rôznia. Komunikáty, v ktorých nie je dodržaná jednota subjektu podávateľa, sa hodnotia dvojako. Ak sa zdôrazňuje striedanie komunikantov, vnášajúcich do dialógu vlastný zmysel a štýl, dialóg sa hodnotí ako súbor, zoskupenie, komplex textov (Hausenblas, 1984, Mluvnice češtiny 3, 1987, s 644). Pri rozbere zaznamenaného dialogického materiálu do popredia vystupuje obsahová i formálna spätosť replík, a teda chápanie dialógu ako celku, jedného textového útvaru (Mullerová, 1979, Mistrík, 1985, Chloupek, 1991). Vzniká otázka, aký koherenčný mechanizmus pretvára rad replík na súdržný dialogický text. Proces tvorby dialogického textu budeme sledovať v improvizovanej neoficiálnej komunikácii 6—10 ročných detí, podľa L. S. Vygotského (1976) v období doznievania egocentrickej reči a jej prerastania do reči vnútornej.

V tomto príspevku sa obmedzíme na textovú súdržnosť asymetrického dialógu — monológu v skupine, ktorý v zhode s J. Mistríkom (1990, s 15)

chápeme ako komunikát, ktorý sa „od dyadických a skupinových dialógov odlišuje predovšetkým nesúmernosťou v dĺžke repliky smerom od emitenta k percipientovi a potom pomerne dlhotrvajúcou skrytou replikou (spatnou vazbou) od percipienta k emitentovi“. Sústredíme sa na tematickú nadvaznosť v dialogickom texte, pretože je jedným z hlavných faktorov textovej koherencie a v literatúre sa analýza tematickej nadvaznosti dialogického textu vyčerpáva tvrdením, že vzťahy medzi tematickými blokmi v dialógu do istej miery zodpovedajú základným typom tematických postupností F. Daneša (Mullerová, 1979). Treba dodať, že F. Daneš (1968, 1987) dospel k tematickým postupnostiam analýzou textov náučného štýlu, teda textov protikladných vlastností v porovnaní so spontánnym dialógom. Preto podľa našej mienky treba k dialogickému textu pristupovať ako k textu sui generis a odhaliť osobitosti jeho tematického usporiadania.

Materiálovým východiskom našej analýzy sú monológy v skupine s témou odvodenou z rozprávkového motívu a z vlastného zážitku. V oboch prevláda základné poradie obsahových zložiek s výpovedne dynamickejšou pravou stranou výpovede. Vo vývine reči detí to signalizuje posun od subjektívnej výpovede k objektívnej. J. Mistrík (1985, s 394) uvádza, že v jazykovom prejave dieťaťa predškolského veku je aktuálne členenie do značnej miery subjektívne.

Je známe, že nová výpoveď sa do predchádzajúceho textu začleňuje prostredníctvom obsahovej zložky, ktorá sa príjemcovi javí ako známa „Vzťahy známosti“ v detských komunikátoch sú výsledkom prelínania vzťahov úplnej identity a sémantickej blízkosti. Vzťahy založené na množinových reláciách sú v tomto veku výnimočné. Napríklad nadvazovanie s využitím vzťahu celok—časť alebo rodové—druhové pomenovanie deti uplatňujú takmer vždy pod vplyvom predlohy.

— *A tam uvidela zlú sudičku pri kolovrátku. Kliatba zlej sudičky sa naplnila.*

— *V tichom lese žilo päť zvieratiek. Medvedík raz povedal*

Z uvedeného vychodí, že osvojovanie **tematickej postupnosti s deriváciou tematizovaného komponentu** prebieha pod vplyvom napodobňovania, v spontánnom prejave dieťaťa mladšieho školského veku je tento spôsob nadvazovania ojedinelý.

V tých častiach dialógu, v ktorých dominuje posun témy dopredu (lineárne tematické usporiadanie), sú výpovede skĺbené najmä **nadväznou tematizáciou rémy**. Doslovné opakovanie a pronominalizácia sú stereotypnými prostriedkami zreteľovania prevažne trichotómnych výpovedí.

— *Bol som, raz som išiel s autobusom a sme prišli k jednému mestečku a za tým mestom bol jeden dom a za tým domom bol jeden chlapec so samopalom a ten chlapec strážil stĺp jeden veľký.*